

tolkes derhen, at den enkelte aktivitet repræsenterer en delproces, men det er på ingen måde altid tilfældet.

Med et så generelt og omfattende emne, som forfatteren har valgt, kan det ikke undgås, at dele af fremstillingen bliver af lærebogspræget karakter. Der findes mange vigtige og værdifulde - omend ikke altid lige sensationelle - originale forskningsresultater i Niels Chr. Knudsens bog, men med et sådant emne kan man ikke sige noget originalt på hver side. Det må imidlertid fremhæves, at også velkendt stof er fremstillet på en meget selvstændig og personlig måde. De ledende synspunkter i afhandlingen er i betydeligt omfang forfatterens egne, og de er gennemført med konsekvens. Fremstillingen er som helhed lysende klar og vidner om overlegen beherskelse både af produktionsteorien og af de matematiske og operationsanalytiske hjælpemidler, han benytter sig af. Forfatteren har givet os en usædvanligt helstøbt monografi og fortjener et internationalt publikum.

Sven Danø

Økonomisk Institut, Københavns Universitet

Bog anmeldelser

PAUL STREETEN: *The frontiers of development studies*. London: Macmillan, 1972. 498 pp. Pris: £ 7,50.

Denne bog er delt i fire dele. Den første kaldes *Development Theory and Policy* (170 sider) og giver en fremstilling af de ikke-monetære sider af udviklingslæren, så følger de monetære sider i en del kaldet *International Movements of Capital, Money and Goods* (150 sider), så følger en tredje del om teknologi (80 sider) og endelig en sidste del om Com-

monwealth og den tredje verden. Dette kan forekomme et mærkeligt sammensurium af emner, hvor tredje del kunne synes at være en underafdeling af første og fjerde at falde helt udenfor. Bogen holder sig endda ikke til udviklingslandene, for anden del giver i alt fald delvis en almindelig teori om udenrigshandel m.m. Var man lidt ondsindet, ville man foreslå, at den skulle have heddet: *Hvad jeg har interesseret mig for i den senere tid*. Selv den titel ville ikke være helt træffende. Dele af anden del synes medtaget, fordi sådan noget nu engang hører med til udviklingsteorien. I alt fald er det ikke særligt dybtgående; og givet er det, at en ekspert i monetær teori ville kunne være endog meget hård ved denne del. Bogen er tildels skrevet sammen med andre; og det mærkes.

Når alt dette er sagt, skal det imidlertid også siges, at bogens første del forekommer mig særdeles værdifuld. Forfatterens styrke består i hans skepsis over for alle de lette løsninger. Han påviser med stor dygtighed og på meget overbevisende måde svagheden i andres modeller. Han demonstrerer på overbevisende måde manglerne ved alle enkelt-årsags modellerne. Han røber et betydeligt kendskab til forholdene i udviklingslandene og afviger derved på behagelig måde fra mange andre udviklingsøkonomer. Så vidt jeg kan skønne, er det navnlig Indien, han har i tankerne, når han skriver om udviklingslande.

Blandt hans fortjenester skal nævnes hans bidrag til en begrebsdiskussion. Han fremhæver med rette, at ofte overføres vore begreber uden nærmere prøvelse på deres forhold. Det samme er tilfældet med vore modeller. Når vi f. eks. med nogen mening kan summere et lands investeringer til én stør-

tolkes derhen, at den enkelte aktivitet repræsenterer en delproces, men det er på ingen måde altid tilfældet.

Med et så generelt og omfattende emne, som forfatteren har valgt, kan det ikke undgås, at dele af fremstillingen bliver af lærebogspræget karakter. Der findes mange vigtige og værdifulde - omend ikke altid lige sensationelle - originale forskningsresultater i Niels Chr. Knudsens bog, men med et sådant emne kan man ikke sige noget originalt på hver side. Det må imidlertid fremhæves, at også velkendt stof er fremstillet på en meget selvstændig og personlig måde. De ledende synspunkter i afhandlingen er i betydeligt omfang forfatterens egne, og de er gennemført med konsekvens. Fremstillingen er som helhed lysende klar og vidner om overlegen beherskelse både af produktionsteorien og af de matematiske og operationsanalytiske hjælpemidler, han benytter sig af. Forfatteren har givet os en usædvanligt helstøbt monografi og fortjener et internationalt publikum.

Sven Danø

Økonomisk Institut, Københavns Universitet

Bog anmeldelser

PAUL STREETEN: *The frontiers of development studies*. London: Macmillan, 1972. 498 pp. Pris: £ 7,50.

Denne bog er delt i fire dele. Den første kaldes *Development Theory and Policy* (170 sider) og giver en fremstilling af de ikke-monetære sider af udviklingslæren, så følger de monetære sider i en del kaldet *International Movements of Capital, Money and Goods* (150 sider), så følger en tredje del om teknologi (80 sider) og endelig en sidste del om Com-

monwealth og den tredje verden. Dette kan forekomme et mærkeligt sammensurium af emner, hvor tredje del kunne synes at være en underafdeling af første og fjerde at falde helt udenfor. Bogen holder sig endda ikke til udviklingslandene, for anden del giver i alt fald delvis en almindelig teori om udenrigshandel m.m. Var man lidt ondsindet, ville man foreslå, at den skulle have heddet: *Hvad jeg har interesseret mig for i den senere tid*. Selv den titel ville ikke være helt træffende. Dele af anden del synes medtaget, fordi sådan noget nu engang hører med til udviklingsteorien. I alt fald er det ikke særligt dybtgående; og givet er det, at en ekspert i monetær teori ville kunne være endog meget hård ved denne del. Bogen er tildels skrevet sammen med andre; og det mærkes.

Når alt dette er sagt, skal det imidlertid også siges, at bogens første del forekommer mig særdeles værdifuld. Forfatterens styrke består i hans skepsis over for alle de lette løsninger. Han påviser med stor dygtighed og på meget overbevisende måde svagheden i andres modeller. Han demonstrerer på overbevisende måde manglerne ved alle enkelt-årsags modellerne. Han røber et betydeligt kendskab til forholdene i udviklingslandene og afviger derved på behagelig måde fra mange andre udviklingsøkonomer. Så vidt jeg kan skønne, er det navnlig Indien, han har i tankerne, når han skriver om udviklingslande.

Blandt hans fortjenester skal nævnes hans bidrag til en begrebsdiskussion. Han fremhæver med rette, at ofte overføres vore begreber uden nærmere prøvelse på deres forhold. Det samme er tilfældet med vore modeller. Når vi f. eks. med nogen mening kan summere et lands investeringer til én stør-

relse, I , skyldes det, at vi - med god grund - regner med, at på alle felter fortsætter investeringerne, indtil samme interne rentefod opnåes. I udviklingslandene råder denne forudsætning så klart ikke. I en subsistensøkonomi med betydelig underbeskæftigelse koster investeringer, der kan udføres med egen arbejdskraft, på en måde ingenting, og den interne rentefod kan med en vis ret siges at være nul. Dette område kan rumme så vigtige investeringer som husbyggeri, bivejskonstruktion, dræning, overrisslingsanlæg m.m. Investeringer, der forlanger indkøb af kapitalgoder, der skal finansieres af pengeudlånere, fortsætter kun til et niveau, hvor den interne rentefod er 120% p.a.: dette gælder f.eks. investeringer i kunstgødning. Investeringer i fabriksbyggeri, finansieret af udlandet gennem multinationale selskaber eller på anden måde eller finansieret ved lokale banker fortsætter måske indtil den interne rente kommer ned på 10 eller 15%. Hvilken mening har det at summere dette?

En ofte fremsat påstand er det, at opsparingen nødvendigvis må være meget lille, når indkomsterne er så små. Igen tænker vi vestligt, for vi opfatter opsparing som noget en mand præsterer ud af sin indkomst. Man kan imidlertid forøge sin opsparing, uden at det går ud over ens forbrug, ved at arbejde mere. Og denne mulighed er yderst nærliggende i lande med betydelig arbejdsløshed og udbredt underbeskæftigelse; det er ikke urealistisk i mange af disse lande at anslå per-capita-arbejdsindsatsen til at være halvdelen af vor, målt i timer pr. år. Hvis en mand i en periode, hvor han ellers ville gå ledig, graver grøfter til dræning af sin jord e.l., præsterer han en opsparing uden formindskelse af forbruget.

Da en subsistensfarmer vel ofte arbejder mindre end halvdelen af sin potentielle arbejdstid, er han teoretisk i stand til at spare mere end han forbruger uden i den anledning at nedskære sit forbrug. Det er vel i høj grad dette, der ligger bag, at opsparingen i mange af disse lande er forbløffende stor, sammenlignet med indkomsten. Men han kan ikke ad denne vej spare i pengeform. Andre, nemlig de, der er i den moderne sektor, sparer på måder, der svarer til vore. Igen, har det nogen mening at summere disse helt forskellige former for opsparing? Tjener en macromodel, hvori et S og et I indgår, noget realistisk formål under disse forhold?

Vi betragter forbrug og investering som to adskilte størrelser. Hvis imidlertid en af årsagerne til arbejdskraftens ringe effektivitet er fejl- og/eller underernæring, er så ikke det at spise på éngang forbrug og investering. Dette generer måske ikke så meget macromodeller, men nok mange tilvante tænke måder i vor verden.

Også vore mest almindelige begreber på arbejdsmarkedet kommer til kort. Jeg har tidligere i dette tidsskrift været inde på, hvordan mangelen på beskæftigelse giver sig andre udslag end hos os. (*Nationaløkonomisk Tidsskrift*, 1972, side 36 ff.). Men, hvad med selve begrebet arbejde. En kvinde - eller mand - tilbringer måske hele dagen på markedspladsen. Hendes effektive salgsindsats varer måske ti minutter eller en halv time. Hun drømmer imidlertid ikke om at opgive dette arbejde, for hun nyder samtidig en slags konsum; her er underholdning, her sker der noget, er nogen at snakke med. Det er langt rarere at være på »arbejdspladsen« end hjemme eller på en rigtig arbejdsplads. Markedspladsen bliver

på en måde ens hjem. Hvad med manden, der er på jagt, de unge, der vogter kvæg, eller folkene, der brænder skov af. Er det arbejde; er det ikke selve livet?

Streeten går til felts imod alle simple udviklingsteorier. Populær-Marxismen, at hele miséren skyldes kolonialismen eller neokolonialismen, er så åbenbart noget vrøvl. Men er de, der byggende på Harrod-Domar-modellen tror, at man blot skal hælde kapital på, så går det hele, i grunden bedre. Olielandene skulle da forlængst være udviklede, hvad et par af dem er, hvis man ser på per-capita-indkomsten, men ingen af dem er, hvis man bruger andre udviklingsmål. Vort eget Grønland skulle vel også have indtaget sin plads blandt de udviklede lande. UNESCO og andre har haft en tyrkertro på *education*; intet tyder på, at det er eneårsagen. Streeten sætter med god grund mange spørgsmålstejn ved dette, og kommer i det hele taget med mange bemærkninger, man nok bør bygge videre på i spørgsmålet om de forskellige former for uddannelse og ikke-uddannelse i udviklingsforløbet.

Blandt udviklingslandenes økonomer møder man undertiden opfattelsen, at vor økonomiske teori er en teori for »the have«, medens der ingen teori er for »the have-not«. Denne fornemmelse begrundes i deres følelse af, at de modeller og begreber, de præsenteres for, slet ikke svarer til deres virkelighed.

Løsningen er selvfølgelig ikke at begynde forfra og producere en »have-not«-teori. En mere nærliggende tanke ville det være at gøre teorien så abstrakt, at den ramte noget centralt overalt, og så ved den senere konkretisering tilpasse den på forskellige måde. Vi skal blot huske, at en automatisk

anvendelse af vor tænkemåde på deres økonomi fører til fejlslutninger, og, hvis teoriene påvirker den politiske handlen, fører til skadelige foranstaltninger.

Denne bog er ujævn. Den er sine steder særdeles dybtgående - denne anmeldelse gør den måske ikke altid ret i denne henseende - i andre forekommer den i alt fald anmelderen at være utilladelig overfladisk og subjektiv. Dens store værdi består i de mange spørgsmålstejn, den sætter. Den tvinger sin læser til at tænke.

*Kjeld Philip
Rungsted Kyst*

HARALD R. MARTINSEN OG CHR. ESTRUP:

Fremmedarbejdere som faktor i dansk økonomi.

En cost-benefit analyse. København: Management/Teknisk Forlag, 1973. 49 pp.

Forordet indledes med en oplysning om, »at hensigten med dette arbejde er at forsøge at skabe grundlag for en diskussion om den rolle, en tilgang af fremmedarbejdere i stor skala vil kunne spille i dansk økonomi«. Forfatterne skal gratuleres for, at de har villet gøre dette forsøg, som så vidt vides ingen andre hidtil har villet indlade sig på. Det er beklageligt, for der er et stort behov for en afklaring af, hvorledes det danske samfund skal forholde sig til dette spørgsmål. Fra erhvervslivet har der været presset hårdt på for en vis liberalisering af importen af fremmedarbejdere. LO stemmer imod, så godt de kan. Regering og folketing har nærmest været tilbøjelige til at lade spørgsmålet afgøre af arbejdsmarkedets hovedorganisationer, som om det ikke vedkommer andre.

Martinsens og Chr. Estrup's regnestykke har til facit, at en masseindvandring på 100.000 fremmedarbejdere, ikke faglærte,